

20 september 2023

Uitgave van de Leido Academy, het thema-netwerk voor LevenLang Leren

Een aantal beschouwingen over de afgelopen weken

1 Inleiding

Het lijkt ons een interessante gedachte om periodiek een nieuwsbrief uit te brengen waarin wordt teruggekeken op de voorgaande weken. Maar daarbij kunnen we ook kort reflecteren op hetgeen in vorige nieuwsbrieven is aangekaart en waarover op basis van reacties en nieuwe ontwikkelingen verdere informatie is te geven.

Er gebeurt gigantisch veel rond het (hoger) onderwijs, kijkend naar de agenda's van de procedurevergaderingen van de Vaste Kamercommissie voor Onderwijs. Die omvatten soms tientallen zaken die nog op de rol staan en allemaal een keer aan de orde moeten komen. Het volgen ervan ligt niet in de rede, en past niet bij onze mogelijkheden. Het is dus een kwestie van de meest interessante punten bij de kop te pakken, en van commentaar te voorzien.

Inhoud

- 2 Toekomstverkenningen mbo, hbo en wo
- 3 Slagingspercentages havo en vwo – gevolgen - en aanmelding hbo
- 4 Bindend Studietoelichting – toch controversieel
- 5 Internationalisering en andere talen – de consultatie
- 6 Denemarken als voorbeeld
- 7 Internetconsultaties en gebruik ervan – en feedback (voorbeeld: Ratho)
- 8 Wetsvoorstellen nog in de pijplijn
- 9 Bijeenkomsten en de ThemaReeks
- 10 Volgende keer: Kijken naar havo en vwo – namen en positionering

2 Toekomstverkenningen mbo, hbo en wo

De rapporten met heel veel bespiegelingen rond de toekomst van het mbo, hbo en wo – met 2040 als piketpaal op de horizon – zijn verschenen. Onder de noemer 'Toekomstverkenningen' heeft een aantal adviesbureau zich met een bepaald proces gebogen over een drietal scenario's voor deze sector, vaak in een sterke samenhang te beschouwen. Het is nu aan de politiek, de beleidsmakers, de Onderwijsraad, de koepels, de instellingen, experts en alle andere meedenkers om te gaan bezien wat de beste weg is om af te wandelen, om bij die piketpaal te komen.

Maar dat zal nog een helse klus worden, met alle plannen die nu ook al op tafel liggen. Er zullen zeker veel bijeenkomsten komen en gaan, met allerlei platforms waarmee zal worden beoogd om de beste zaken uit de voorstellen te halen. Ook zullen zaken als geld, budgetten en handelingsruimte van instellingen een rol gaan spelen. Alles bij elkaar veel te bespreken.

We hebben als Leido in alle fases een bijdrage mogen leveren, bij de landelijke bijeenkomsten en de specifieke expertmeetings. Tevens hebben we de nieuwsbrieven die we over de betreffende thema's hebben laten verschijnen aan de projectleider doen toekomen.

De stukken, rapporten en bijlage, vindt u op onze website bij de stukken, in de middelste kolom.

Uiteraard zullen we in de komende maanden aandacht besteden aan de voorstellen. Er staat voor 12 december een overleg van de nieuwe Commissie Agenda op de rol, dus mogelijk dat het handig is om in aanloop daarnaar toe van onze kant een online webinar te houden.

3 Slagingspercentages havo en vwo – gevolgen - en aanmelding hbo

De meest recente aanmeldingscijfers voor het hbo laten een daling zien van een procent voor de bachelor, vergeleken met vorig jaar maar wel rond de 13% minder als er naar 2019 wordt gekeken,

dus voor de coronaperiode. Dat baart veel hogescholen 'financiële' zorgen omdat ze in de afgelopen jaren de sterk gegroeide 'corona-instroom' wel moesten opvangen, met ook nog meer studenten zonder een negatief advies na het eerste leerjaar.

De instroom bij de Ad-opleidingen stijgt opnieuw, met 20% meer aanmeldingen bij DUO eind augustus. Daarbij zitten relatief veel mbo'ers die veel sneller konden en mochten inspelen op de gevolgen van de coronaperiode. Er zijn wel veel Ad-opleidingen te vinden op de hbo-markt, maar er valt nog geen beweging te constateren waarbij nu ineens veel meer hogescholen met een Ad-beleid aan de slag gaan. Kwestie van tijd wellicht.

De slagingspercentages bij vwo en vooral havo liggen lager dan in 2019. OCW zegt op haar website dat het herstel er bijna nu is, maar de media zeggen keihard dat die percentages zijn 'gekelderd'. Daarbij kan tevens worden gewezen op het sterk gestegen aantal leerlingen die niet hebben meegedaan aan het eindexamen, zelfstandig dan wel door de school aldus besloten, en die anders voor nog lagere percentages hadden gezorgd.

Mogelijk dat hierdoor die daling bij de hbo-instroom is te verklaren, maar de vraag is of de gezakten al uit het systeem zijn gehaald. Wat betreft het wetenschappelijk onderwijs kunnen we geen recentere cijfers van internet plukken dan eind juli, met ruim 3% minder aanmeldingen in DUO. Dat wordt dus een kwestie van afwachten, ook als landelijk duidelijk is hoe groot het percentage nieuwe buitenlandse studenten is geworden.

Wat wel meteen in de publiciteit kwam, is de groeiende aanmelding voor het volwassenenonderwijs om voor examencertificaten te gaan leren. Dan hoeft niet alles te worden overgedaan en blijft er bijvoorbeeld tijd over voor een baan, om mogelijk te sparen voor een vervolgstudie.

Maar de vraag is dus hoeveel van die gezakten alsnog in 2024 gaan studeren, en hoeveel van de teruggetrokken leerlingen ook opnieuw de examens kunnen en mogen afleggen. Hebben ze dan nog wel zin om na dit 'overbruggingsjaar' een studie te gaan doen, en misschien in het hbo eerder een Ad van twee jaren voor ogen hebben?

Wat overigens wel zorgen mag baren is dat in het afgelopen jaar veel meer leerlingen zijn geslaagd in combinatie met het inzetten van herkansingen. Daarnaast blijkt dat juist voor de exacte vakken veel extra pogingen zijn gedaan en dat de cijfers voor de schoolexamens niet over naar huis te schrijven waren. Wat betekent dit voor de komende jaren en de resultaten die deze generatie gaat behalen in het eerste jaar van een hbo- of wo-opleiding?

Tenslotte is het goed om erop te wijzen dat men er vanuit gaat dat elk cohort havisten en vwo'ers gemiddeld even slim is en dat de examens van jaar tot jaar even lastig zijn. Daarom wordt altijd op basis van de behaalde aantallen punten voor een examen gekeken of er een 'correctie' nodig is, met een zeker maximum aan de opgehoogde score. Veel exacte vakken laten dat beeld zien, met op basis daarvan hogere examencijfers. Dat met dit instrument de slagingspercentages niet zijn wat ze eerst waren, is in dat kader ook een zorgpunt, denken we.

4 Bindend Studieadvies – toch controversieel

Dat was even een verwarrende situatie, met het BSA, dus het 'studieadvies waaraan een afwijzing wordt verbonden' - formeel geheten. De Commissie Onderwijs wilde het voorstel van de minister om te gaan werken met 30 studiepunten na een jaar en 60 na twee jaren 'controversieel' verklaren. Maar bij de stemming in de TK (moet formeel) maakte het CDA een fout daarbij, zodat op 14 september in de Commissie Onderwijs moest worden gestemd over het toch weer opnieuw als TK het voorstel tot een controversieel onderwerp kunnen laten verklaren. De meerderheid was opnieuw voor, dus dit wordt een punt voor de nieuwe TK, met mogelijk andere meningen. Het hangt er vanaf hoe snel de formatie van de regering zal plaatsvinden, en dus kan mogelijk minister Dijkgraaf toch nog even aan de bak.

In de tussentijdse verwarring die door dit alles ontstond, kwamen de studentenorganisaties naar buiten met de blijde boodschap dat de norm dus toch naar 30 kan worden gebracht, om daarmee de druk op de nieuwe studenten te verminderen. Het moeten behalen van de helft van het eerste jaar wordt als voldoende aansporing gezien, mede vanwege het ook moeten verwerven van inkomsten om de studie te financieren en deze te kunnen combineren met meer reistijd als gevolg van het thuis moeten blijven wonen. Maar het lijkt erop dat die nieuwe aanpak nog wel even op zich zal

moeten laten wachten, los van de mening die de nieuwe TK zal hebben over het eigenlijk oprekken van de praktische duur van de hbo-bachelor van vier naar vijf jaren. Bij de Ad-opleidingen op zich zal de financiële pijn een stuk minder zijn, zeker als veel afgestudeerden een baan kunnen vinden. Een vorm van uitloop naar drie jaren wordt gewoon voor de Ad compleet bekostigd. Rest nog wel het zoeken naar een bijkomend scenario nl. het gebruiken van een 'doorstroomnorm'. Maar dan moet wel helder zijn wat daaronder wordt verstaan en wat formeel past binnen de kaders van de wet. Afwachten dus maar.

5 Internationalisering en andere talen – de consultatie

Zo, er is nog nooit een internetconsultatie geweest die zoveel uiteenlopende reacties heeft opgeleverd nl. 211 (openbaar). Die van ons zit er ook bij, al is het – samen met de UNL, dus de universiteiten – de enige die aandacht besteedt aan de formuleringen van artikelen in het wetsvoorstel en ook voorstelt om eerst maar eens een complete tijdlijn te schetsen als het gaat om de gevolgen die dit alles met zich meebrengt – en dat kan best verrassend zijn.

We zullen in een apart LeiDocument in oktober apart ingaan op de zaken die vooral worden aangedragen in de grote hoeveelheid pagina's die alle stukken bij elkaar opgesteld kennen. Geen analyse maar een impressie van de invalshoeken, de argumenten en redenen om al dan niet door te gaan met de behandeling. Het is nog niet helder wanneer de nieuwe TK hiermee echt aan de slag kan en mag gaan, want het lijkt onmogelijk om een gedegen aangepast wetsvoorstel op te stellen voor 23 oktober als de TK met 'verkiezingsreces gaat'.

Hier alvast een paar constateringingen waarbij we dankbaar gebruikmaken van reacties die rond een bepaald aspect verschillend zijn. Dat toont aan dat er nog felle discussies zullen worden gevoerd...

- **Studenten of werkenden:** Een rode draad bij veel reacties is de vraag of Nederland om bepaalde banen te laten invullen inclusief rond R&D, studenten moet aantrekken, hier op te leiden en aan slag te laten gaan met alle maatschappelijke kosten van dien of dat het beter is jongeren die een (master-)diploma elders hebben behaald naar ons land te lokken, wetende dat zij alhier belasting gaan betalen en andere inkomsten zullen genereren. Dat is dus een vorm van zoeken naar hoe Nederland moet handelen als mede-eigenaar van een internationale 'kweekvijver'.
- **Beleid internationalisering:** Bij veel reacties sijpelt sterk door dat er jarenlang geen gemeenschappelijk beleid is ontwikkeld en gevoerd, met alle betrokkenen samen. OCW liet het gaan, allerlei instellingen gingen onbelemmerd hun eigen gang, en belanghebbenden bij internationale ontwikkelingen vonden snel voedingsbodems voor hun constructies. Dat betekent dat vooral bij hogescholen toch ook wel een vorm van steun is te vinden voor het wetsvoorstel, onder de voorwaarde dat eerst de tijd wordt genomen voor breed overleg over dat beleid.
- **Autonomie:** Diverse hogescholen wijzen erop dat hiermee wel heel hard wordt ingegrepen in de autonomie van de instellingen. Andere stellen dat dit autonoom functioneren alleen maar kan voor publiek-bekostigde instellingen, dus door 'de maatschappij' betaald, als ze nadrukkelijk acteren binnen de wet- en regelgeving. Daarbij ontstaat altijd wel voldoende ruimte om te handelen en keuzes te maken en voor de rest is het een kwestie van accepteren van die rol.
- **Curriculum:** Instellingen geven aan dat door de verplichting om eenheden 'Nederlands' te verzorgen het niet meer lukt om de vereiste leeruitkomsten te laten behalen. Anderen geven aan dat het opleidingsprofiel altijd al 'vloeiend' is, met keuzevakken, minoren en andere opties die studenten hebben. Bovendien is het 'arrogant' om te denken dat alles wat nodig is voor een loopbaan in een programma valt te persen in vier jaar (hbo-bachelor / wo-bachelor + master) terwijl iemand van 23 jaar nog 44 jaren voor de boeg heeft. Bovendien vergeet men de mooie optie dat binnen een (eerste en tweede) baan certificaten zijn te behalen, om alles te finetunen voor bepaalde werkzaamheden. Dat noemt men in ons land 'levenlang ontwikkelen'.
- **Focus op Master:** Er wordt vooral uit de universitaire hoek gewezen op allerlei negatieve effecten van het wetsvoorstel. Maar anderen wijzen erop dat voor de Master en de PhD alle mogelijkheden blijven bestaan – met ook in het laatste deel van de Bachelor Engelstalige eenheden.
- **Status van het wo:** Vooral Engelstalige docenten en ook buitenlandse studenten stellen dat Nederland haar status als wetenschappelijk land zal kwijtraken, mede in de rankings. Daar tegenover wordt evenwel gesteld dat die status leunt op die vele buitenlandse studenten en professoren en Nederland daarmee als het ware een 'onderwijsstaat' binnen Europa en de wereld is geworden, met minder eigen Hollandse karakteristieken.

- Docenten en belasting: Veel buitenlandse docenten zeggen zich hier gewaardeerd te voelen in Nederland. Critici hebben al aangegeven dat het vreemd is dat als ze die 30% vrijstelling voor de belastingen niet meer hebben – en soms dus goedkoper zijn dan de Nederlandse collega's, ze ergens anders zullen gaan wonen en werken. Tevens stelt men dat hele goede docenten ook in hun eigen land prima werk kunnen doen, tevens als het gaat om internationalisering, binnen samenwerkingsverbanden.
- Engelse enclaves: De universiteiten stellen dat ze autonoom mogen vaststellen welke opleidingen in het Engels worden gegeven, vanwege de rol in de regio's en in de rest van Europa en de wereld. Er zijn echter ook professoren die melden dat er aldus nog meer interne anderstalige enclaves gaan ontstaan waarbij Nederlandse studenten niet altijd volkomen welkom zijn. Ook zou daarmee de kloof tussen mbo en hbo/wo kunnen worden vergroot, mede op basis van het Nederlands dat voor de meerderheid van de banen in ons land nodig is.
- Doelmatigheid: De meeste hier blijvende buitenlandse studenten zitten in de hoek van de techniek en informatica (en aanverwante delen van het werkveld). Het is interessant om te zien dat juist uit dat werkveld toch een vorm van ondersteuning wordt uitgesproken voor het wetsvoorstel, om toch ook steeds ruimte te blijven geven aan de Nederlandstalige studenten.
- Overleg in de sectoren: In het wetsvoorstel worden de sectoren opgeroepen met elkaar in overleg te gaan, om samen te bezien wat elke instelling kan, mag en moet doen – zeker als het gaat om internationalisering en wie welke opleidingen kan aanbieden in een andere taal. Het lijkt erop dat de onderwijskoepels dit niet zo zien zitten, zonder eerder ook samen met de overheid te kijken naar zaken als bekostiging. Hierbij speelt ook weer de autonomie van de instellingen een rol, aangezien men zelf wil vaststellen wat het beste past bij het eigen beleid.
- Bewijzen nodig: Eigenlijk komt het wetsvoorstel er mede op neer dat alle opleidingen nog maar eens moeten aantonen waarom ze delen ervan of het geheel in een andere taal willen verzorgen. Er wordt aangegeven uit bepaalde hoeken dat na de goedkeuring ervan in het verleden allerlei instellingen aan opleidingen zijn gaan sleutelen, zonder dat de NVAO in staat is om na te gaan wat nog al dan niet relevant is. Kennelijk wordt gevreesd, zo stellen critici, dat straks gaat blijken dat allerlei Engelstalige trajecten niet per se nodig zijn, met alle gevolgen van dien.
- Ad-opleidingen: Vanuit het hbo wordt aangegeven dat de anderstaligheid nauwelijks een rol speelt bij de Ad-opleidingen. Dat is echter de huidige situatie, maar gelet op internationale samenwerkingsmogelijkheden zal ook voor de Ad moeten worden bezien alwaar het inzetten van anderstalige opleidingen en trajecten een meerwaarde kan bieden.
- Ruimte: Het lijkt erop dat veel betrokkenen van mening zijn dat binnen de Ad en Bachelor voldoende ruimte is om met anderstalige eenheden te gaan werken. Tevens zijn er zonder meer mogelijkheden om de overheid ervan te overtuigen dat allerlei opleidingen moeten blijven worden gegeven in een andere taal. Maar dan zijn er wel bronnen en bewijzen nodig, zo zegt men ook, en niet alleen maar het gevoel dat Nederland en bepaalde instellingen de 'redders' zijn als het gaat om buitenlandse studenten een diploma te laten behalen. Dat kan ook in het eigen land, maar dan moet worden gekeken naar de status ervan... maar dit is een zaak die speelt binnen het Bologna proces.

6 Denemarken en gevolgen aldaar: duidelijk zijn over de situatie

In de discussies over de Engelse taal komt een aantal keren de situatie in Denemarken voorbij. Het klopt dat de Deense regering, onder een bepaald politiek gesternte, een aantal jaren geleden besloot om (vrijwel) alle bacheloropleidingen in het Engels te verbieden. Men vond dat daarmee teveel 'niet echt gewenste' studenten werden aangetrokken, vooral in de kunstsector, heel opmerkelijk. De masteropleidingen worden eigenlijk ongemoeid gelaten, omdat iemand dan al ergens anders een Bachelor heeft moeten afgerond, en de toelating tot een Deense bacheloropleiding veel simpeler is te regelen.

Daarom vindt er nu wel een stimulerend beleid voor de masteropleidingen plaats, en dat is goed voor de discussie hier omdat in sommige reacties wordt gesteld dat Denemarken het gehele beleid aan het terugdraaien is. Dat is naar ons bekend is, niet het geval.

Het heeft geleid tot snelle dalingen van de instroom. Een middelgrote universiteit heeft 1400 minder aanmeldingen. Maar ook voor de steden zijn er gevolgen. Zo meldde Aalborg 2000 minder studenten binnen de stadsmuren te hebben, een aantal dat duidelijk van invloed is op de samenstelling van de bevolking en het uitgaavenpatroon bij de horeca en andere winkels.

7 Internetconsultaties en gebruik ervan – en feedback (voorbeeld: Ratho)

Hierboven is ingegaan op de internetconsultatie rond de internationalisering en het gebruik van vreemde talen in het hoger onderwijs. Maar er zijn voortdurend dergelijke internetconsultaties. Trouwe lezers van onze nieuwsbrieven hebben in de afgelopen jaren veel van onze bijdragen daaraan voorbij zien komen. Vaak waren het documenten met uitgebreide analyses, maar tevens met het doorvlooiën van de wetsvoorstellen op foute aannames, verkeerde formuleringen, omissies in de wet, taal- en stijlfouten (oei...) en andere zaken die we graag over het voetlicht wilden tillen.

Bij een aantal wetten hebben we gelijk gekregen. Het is echter aan OCW en de ambtenaren om alles te wikken en te wegen als het gaat om het meenemen van alle aangedragen reacties. Dat moet worden gerespecteerd. Maar als er duidelijke fouten blijven hangen, moeten we toch weer aan de bel trekken. Dat is een paar keer gebeurd, recent nog met de regeling voor de macrodoelmatigheid. Deze is al ingevoerd (dus in de Staatscourant geplaatst) maar er zitten gewoon missers in. De minister moet daarover nog een brief sturen naar de TK, op basis van onze kritiek. Maar veel vaker merken we dat er niets mee wordt gedaan. Bovendien belooft OCW elke keer om voor feedback te zorgen, maar dat gebeurt nooit – wel soms los van korte vermeldingen in de toelichting op het definitieve wetsvoorstel. Er staat dan alleen nog maar als weg open om te reageren het sturen van een brief naar de Commissie Onderwijs, maar die heeft het ook heel erg druk.

Een recent voorbeeld van ‘totaal geen reactie’ en ‘gewoon maar invoeren’ is het voorstel dat in juni jl. is gedaan om de Regeling Aanmelding en Toelating Hoger Onderwijs’ aan te passen. Dat heeft altijd haast om ervoor te zorgen dat leerlingen die zich in 2024 willen aanmelden, hiermee rekening kunnen houden. Overigens geldt dat alleen als de eisen ‘lichter’ worden want anders gelden de nieuwe ‘zwaardere’ eisen pas voor degenen die in 2024 voor een profiel kiezen, dus in havo-3 en vwo-4. De eisen zijn derhalve pas over een paar jaren formeel toepasbaar ‘aan de poort’.

In onze reactie in juni hebben we een aantal verkeerde formuleringen, onjuist gebruik van begrippen en concrete fouten vermeld. Maar het belangrijkste was dat voor bepaalde opleidingen eisen werden voorgesteld die niet sporen met de wetgeving en de daarbij geformuleerde doelstellingen. Zo kunnen leerlingen met bepaalde profielen binnen de normale kaders voor de vo-examens simpelweg niet aan die eisen voldoen. Ze moeten dan extra vakken doen, naast de opleiding of in de zomer – of zich voor vereiste vakken deficiënt moeten laten verklaren, zonder te weten wat de consequenties zijn.

Het blijkt dat met wat we hebben aangedragen, weinig is gedaan. Niets aangepast, fouten niet hersteld en die te zware eisen gewoon ingevoerd. Dat is wel heel erg opmerkelijk en naar onze mening niet in lijn met allerlei goede gebruiken om rekening te houden met concrete kritiek. Uiteraard hebben we dit aan de Commissie Onderwijs laten weten.

Mogelijk heeft u zelf ervaringen opgedaan met het meedoen aan een internetconsultatie. En die wellicht vergelijkbaar zijn of juist veel positiever. Laat het ons weten.

8 Wetsvoorstellen nog in de pijplijn

Er zitten nog allerlei wetsvoorstellen in de pijplijn, om door de minister te worden besproken met de Commissie Onderwijs. Denk aan ‘leeruitkomsten’, ‘NLQF’, ‘flexibele leerwegen’, ‘Ad op een mbo-locatie’, enz. Dat wordt een drukke, hectische periode nadat de nieuwe TK is gekozen.

Er komen veel nieuwe mensen in de Commissie Onderwijs. Zij moeten zich gaan inlezen, om standpunten te kunnen gaan innemen. Als de ministers uit andere politieke hoeken gaan komen dan nu het geval is, zullen die sterk gaan leunen op hun ambtenaren. Maar dan nog...

9 Bijeenkomsten en de ThemaReeks

Over twee weken zullen we in een nieuwsbrief een aantal bijeenkomsten aankondigen, vooral online maar ook fysiek, voor het lopende studiejaar.

10 Volgende keer: Kijken naar havo en vwo – namen en positionering

In de nieuwsbrief van volgende week gaan we in op de positionering van het havo en vwo. Dat gebeurt in het verlengde van onze voorstel om mbo, hbo en wo andere namen te geven en tevens te spreken over ‘spectrum’ in plaats van ‘waaier’. Daarbij nemen we ook het hbo en wo mee, als het gaat om leerlijnen die in het voortgezet onderwijs beginnen en doorlopen naar het hoger onderwijs. Daarmee kan tegemoet worden gekomen aan de wens die sterk leeft om het hoger onderwijs als geheel te benaderen als jongeren streven naar diploma’s daarin. We pakken tevens zijdelings iets mee voor het mbo als het gaat om de doorgroei naar de niveaus 5 en 6.